
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELEDE KÜRESEL ADIMLAR: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ SÖZLEŞMESİ VE KYOTO PROTOKOLÜ

Seçil Mine TÜRK Gazi Üniversitesi*

ÖZET

İklim değışikliği tüm ekolojik sistemi ve canlı hayatını tehdit eden en önemli küresel çevre sorunlarından biri olarak kabul edilmektedir. Sanayileşmenin ve teknolojik gelişmelerin artmasıyla birlikte iklim değışikliği ile ilgili önlemlerin alınması zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle iklim değışikliği ile ilgili olarak birçok eylem gerçekleştirilmiştir. Birleşmiş Milletler İklim Değışikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü bu alanda gerçekleştirilen en önemli adımlar olarak sayılmaktadır. Her ikisinin de temel amacı, iklim değışikliği sorununa çözüm aranması ve özellikle gelişmekte olan ülkelerin bu konuda alınacak önlemlere gelişmiş ülkelerin yapacakları yardımlarla katılımının sağlanmasıdır. Bu amaçla, hem sözleşmede hem de protokolde bazı hedefler belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İklim Değışikliği, Birleşmiş Milletler İklim Değışikliği Çerçeve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü, Kyoto mekanizmaları, Hükümetlerarası İklim Değışikliği Paneli

ABSTRACT

Climate change is accepted as one of the most important environmental problems which threatens the ecological system and human life. With the expansion of industrialism and technological developments, the need to

* Dr.,Gazi Üniversitesi, İ.İ.B.Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

take action on climate change had become more urgent. Therefore, lots of actions to prevent climate change have been implemented. United Nations Framework Convention on Climate Change and Kyoto Protocol are seen as the main steps in this field. The main objective of both is to deal with the problem of climate change and the achievement of the participation of especially the developing countries to the measures about these subjects with the assistance of developed countries. Accordingly, in both Convention and Protocol certain objectives were identified.

Keywords:Climate Change, United Nations Framework Convention on Climate Change, Kyoto Protocol, Kyoto mechanisms, Intergovernmental Panel on Climate Change

GİRİŞ

Çevre sorunları sanayileşme ve teknolojik gelişme ile birlikte ciddi boyutlara ulaşmıştır. Bu sorunların ortaya çıkmasında hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkelerin sorumlulukları vardır. Bu nedenle, küresel çevre sorunlarının çözümü ancak küresel eylemlerle, tüm devletlerin içinde yer aldığı mekanizmalar, anlaşmalar ve sözleşmeler ile sağlanabilmekte, tüm devletlere bu sorunların giderilmesi için büyük görevler düşmektedir. İklim değişikliği de önemli bir küresel çevre sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, bu konuda bazı önlemler alınarak sorunun giderilmesine çalışılmıştır. Çalışmanın temel amacı, iklim değişikliği ile mücadele konusunda neler yapıldığının analiz edilmesidir.

Çalışmada öncelikle iklim değişikliği tanımına yer verilerek, iklim değişikliğinin etkileri incelenmiştir. İklim değişikliği ile mücadelenin en önemli adımlarından biri olan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (BMİDÇS)'nin oluşumu, temel kuralları ve yükümlülükleri anlatılmış, BMİDÇS'nin devamı niteliğinde olan ve daha somut kurallar ve yükümlülüklerle donatılmış, bağlayıcılığı olan Kyoto Protokolü ele alınmıştır. Kyoto Protokolü ile getirilen özellikle gelişmekte olan ülkelerin iklim değişikliği ile ilgili belirlenen temel hedefleri gerçekleştirmelerine yardımcı olacak Kyoto mekanizmaları açıklanmış ve çalışmada son olarak Kyoto Protokolünün imzalanmasından sonraki dönemde gerçekleştirilen ve Protokolde ele alınan fakat somut bir şekilde tanımlanamayan konuların sonuca bağlanması için oluşturulan Taraflar Konferansları'na yer verilmiştir.

I. İklim Değişikliği

I. 1. İklim Değişikliği Tanımı

BMİDÇS'ne göre iklim değişikliği "karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliklerine ek olarak, doğrudan veya dolaylı olarak

küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan değişikliktir." Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin (IPCC) raporlarına göre ise, "iklim değişikliği doğal nedenler ve beşeri faaliyetler yüzünden meydana gelen meteorolojik değişimdir." İklim değişikliğine neden olan altı adet sera gazı vardır. En önemlisi karbondioksit gazıdır ve toplam seragazı miktarı içindeki payı %80 civarındadır. Diğer seragazları ise, metan, azotoksit, hidroflorokarbon, perflorokarbon ve kükürtHekzaFlorid'dir (Karakaya ve Özçağ: 2003:3).

I. 2. İklim Değişikliğinin Etkileri

Sanayi Devrimi sonrasında sanayileşmenin artmasıyla birlikte çevre sorunları ciddi bir biçimde etkisini hissettirmeye başlamıştır. Dünya atmosferindeki değişiklikler de bunun en temel sonuçlarından biridir. Karbondioksit, metan ve diazotoksit gibi sera gazları atmosferin alt tabakalarında birikmeye başlamış ve yoğunlukları artmıştır (Yıkılmaz, 2003:301). Bu artış iklim sisteminde ve buna bağlı olarak da ekolojik sistemde bazı olumsuz sonuçlara neden olmuştur.

İklim değişikliği temel olarak şu şekillerde kendini göstermektedir: (Kaplan: 1997:46) (UNFCCC, 2003:1)

- Tropikal kasırgaların sayısında ve kuvvetinde artış,
- Meteorolojik karakteri doğal afetlerin sayısında artış,
- Kuraklıklara bağlı olarak tarımsal verimlilikteki azalmalar, tarım ve orman alanlarının yok olması, çöllerin artması, erozyon nedeniyle toprağın niteliğinin düşmesi, toprağın kimyasal yapısının bozulması,
- Sıcaklıklara bağlı orman yangınları,
- İklimsel etkiler nedeniyle sağlık problemlerinin oluşması,
- Yüksek enerji tüketimi,
- Buzulların erimesi nedeniyle yükselecek olan deniz seviyesinin kıyı ve düşük kotlu bölgelerde oluşturacağı problemler,
- Çevresel çatışma ve göçe neden olması,
- Karasal alanlarda en yüksek sıcaklıklarda artış, daha fazla sıcak gün ve sıcak hava dalgaları,
- Karasal alanlarda en düşük sıcaklıklarda artış,
- Daha şiddetli yağış,
- Orta enlemlerde yer alan iç bölgelerin kuraklaşması, kuraklık riski,

- Birçok bölgede kuraklık ve sellerin şiddetlenmesi.

II. İklim Değişikliği İle İlgili Uluslararası Düzenlemeler

İklim değişikliğinin uluslararası bir sorun olarak kabul edilmesi 1970'lerin başında gerçekleşmiştir. İklim değişikliği ile ilgili yapılan uluslararası düzenlemelerin tarihsel gelişimini temel olarak dört ana dönemde incelemek mümkündür. İlk dönem, bilimsel verilerin toplandığı dönemdir. Bu dönem, iklim değişikliğinin bir uluslararası politika sorununa dönüştüğü 80'lerin başından 90'ların ortasına kadar olan dönem yani sözleşme süreci olarak adlandırılan dönemdir. 1979 yılında Birinci İklim Değişikliği Konferansı, 1988 yılında Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) ve 1990 yılında İkinci İklim Değişikliği Konferansı yapılmıştır. İkinci dönem, eylem stratejilerinin belirlendiği dönemdir. 1991 yılında Sözleşme için Hükümetlerarası Görüşme Komitesi toplanmış, 1992 yılında Rio Konferansı yapılmış ve bu konferans sonucunda BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kabul edilmiş ve 1994 yılında yürürlüğe girmiştir. Üçüncü dönem, yükümlülüklerin belirlendiği ve kurumsal yapılanmanın gerçekleştirildiği dönemdir. Bu dönemde iklim değişikliği ile ilgili olarak, 1997 yılında Kyoto Protokolü ve iklim değişikliğinde önemli bir adım olarak kabul edilen ve somut uygulamaların hayata geçirilmesi için 2001 yılında Marakeş Uzlaşmaları kabul edilmiştir. 2002 yılında ise, Johannesburg Konferansı¹ gerçekleştirilmiştir. Dördüncü ve son dönem ise, uygulama ve yeni yükümlülükler dönemidir. Bu dönemde, 2005 yılında Kyoto Protokolü yürürlüğe girmiş ve 2012 sonrası dönem görüşmeleri başlamıştır (Arıkan, 2008:226) (Mazlum, 2008:127).

Çalışmada iklim değişikliği dört ayrı bölümde incelenmiştir. İlk bölümde Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin kabul edilmesine kadar olan dönemde yapılan konferanslar ve raporlar ele alınmıştır. İkinci bölüm, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni kapsamaktadır. Üçüncü olarak, Kyoto Protokolü ve mekanizmaları incelenmiş ve son olarak Kyoto sonrası dönem ve bu dönemde gerçekleştirilen Taraflar Konferansları ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir.

II.1. BMİDÇS Öncesi Dönem

1992 yılında yapılan Rio Konferansı ve bu konferansın temel belgelerinden olan BMİDÇS'nin imzalanmasına kadar olan dönemde, iklim değişikliği ile ilgili birçok konferans ve toplantı gerçekleştirilmiştir. Bu konferans ve toplantıların temel özelliği, iklim değişikliği ile mücadele konusunda

¹ İklim değişikliği Johannesburg Konferansı'nın temel gündem maddelerinden biri olmamasına rağmen, birçok konu ile ilgili tartışmalarda iklim değişikliği konusu yer almıştır.

alınacak temel önlemlerin belirlenmesi ve temel önerilerin ortaya konularak uygulama için somut adımların atılmasıdır.

İklim değişikliği ile ilgili uluslararası alanda gerçekleştirilen ilk eylem 12-23 Şubat 1979 tarihinde Dünya Meteoroloji Örgütü ve Birleşmiş Milletler öncülüğünde yapılan Birinci Dünya İklim Konferansı'dır. Bu konferans, iklimle ilgili olarak gerçekleştirilen ilk uluslararası toplantıdır. Konferansta, fosil yakıtların aşırı kullanımı ve ormansızlaşma sonucunda atmosferdeki karbondioksit birikiminin artabileceği, bu artışın iklimde önemli ve uzun süreli değişikliklere yol açabileceği belirtilmiştir. Konferans sonucunda, Küresel İklim Gözlem Sistemi ve Dünya İklim Programı kurulmuştur.

1985 yılında Karbondioksit ve Öteki Sera Gazlarının İklim Değişimleri Üzerindeki Rolünü ve Etkilerini Değerlendirme Uluslararası Konferansı başlıklı Villach Toplantısı yapılmıştır. Bu konferansta, karbondioksit miktarının iki katına çıkması durumunda deniz seviyesindeki yükselmenin ciddi boyutlara ulaşabileceği öngörülmüştür.

27-30 Haziran 1988 tarihinde gerçekleştirilen "Değişen Atmosfer" konulu Toronto Konferansı'nda iklim değişikliğine karşı ne gibi önlemlerin alınabileceği tartışılmış, iklim değişikliği sorununun çözümü için siyasi seçenekler geliştirilmesi gerekliliği gündeme gelmiştir: karbondioksit emisyonunun 2005 yılına kadar %20, 2050 yılına kadar %50 oranında azaltılması gerektiği "Toronto Hedefi" olarak belirtilmiştir. Protokollerle geliştirilecek çerçeve iklim sözleşmesinin hazırlanması önerilmiştir (Türkeş, 2001:2).

Kasım 1988'de, insan kaynaklı iklim değişikliği riskinin anlaşılması konusunda bilimsel, teknik ve sosyo-ekonomik bilgilerin değerlendirilmesine ek olarak, iklim değişikliğinin etkilerini azaltmak ya da ortadan kaldırmak için uygun stratejilerin belirlenmesi ile görevlendirilen Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) kurulmuştur. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli, iklim değişikliği ile ilgili dört adet rapor yayınlamıştır. Bu raporlardan ilki 1990 yılında, ikincisi 1995 yılında, üçüncüsü 2001 yılında ve sonuncusu 2007 yılında yayınlanmıştır. Tüm bu raporların ortak noktası, iklim değişikliğinin bir tehdit olduğunun kabul edilmesidir (www.ipcc.ch).

Aynı yılın Aralık ayında, insanoğlunun bugünkü ve gelecekteki kuşakları için küresel iklimin korunması konulu 43/53 sayılı kararı kabul edilmiştir. Karar, küresel iklimi insanoğlunun ortak mirası, iklim değişikliğini ise ortak sorunu olarak nitelendirmiştir. Kararda, bazı insani eylemlerin küresel iklim modellerini değiştirdiği ve ekonomik ve sosyal sonuçları ile iklim değişikliğinin şimdiki ve gelecekteki jenerasyonları tehdit ettiği belir-

tilmiştir (United Nations General Assembly A/RES/43/53 70. Plenary Meeting, 6 December 1988 [www.un.org /documents/ga/res/43/a43r053.htm](http://www.un.org/documents/ga/res/43/a43r053.htm)).

29 Ekim-7 Kasım 1990 tarihleri arasında 2. Dünya İklim Konferansı Cenevre'de toplanmıştır.² Konferansta üç temel konu ele alınmıştır. Bunlardan ilki, dünya iklim sistemini ve iklim değişikliğini düzenlerken okyanusların rolüdür. İkincisi, küresel su döngüsünün rolü ve temiz su kaynakları üzerinde iklim değişikliğinin etkileridir. Sonuncusu ise, belirlenen bu konularla ve iklimle ilgili genel düzenlemelerle ilgili eğitim ve kamu bilincidir (Mayor, 1990:2). Konferansın sonunda 37 ülke tarafından 2. Dünya İklim Konferansı Bakanlar Deklarasyonu kabul edilmiş ve bu deklarasyonda, karbondioksit salımlarının küresel olarak %1-2 oranında azaltılması gerektiği belirtilmiş ve gelişmiş ülkelerin enerji ilişkili karbondioksit salımlarını 2005 yılına kadar %20 oranında azaltabilecek olanaklara sahip oldukları vurgulanmıştır.

Konferansın ikinci bölümünde ana konusu iklim değişikliği ve sera gazları olan 2. Dünya İklim Konferansı Bakanlar Deklarasyonu, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 137 ülke tarafından onaylanmıştır. Konferans sonuç bildirisinde yer alan iki madde önemlidir (Babuş, 2005:76):

1. Sera gazı salımlarının, gezegenin atmosferini ve iklimini değiştireceği beklenmekte ve bu değişikliğin hangi ölçüler arasında olabileceği üzerinde de kesin bir bilimsel uzlaşma bulunmamaktadır. Atmosferdeki karbondioksit birikimini 21. yüzyılın ortalarına kadar sanayi öncesi düzeyin yaklaşık %50 üzerinde durdurmak için net karbondioksit salımları Dünya ölçeğinde ve sürekli olarak %1.2 oranında azaltılmalıdır.

2. Bu konferans, karbondioksit salımlarını azaltmak için gerekli olan teknik ve ekonomik kaynakların tüm ülkelerde bulunduğu inancındadır. Gelişmiş ülkeler sahip oldukları olanaklarla enerji sektöründen kaynaklanan karbondioksit salımlarını durdurabilirler. 2005 yılına kadar en az %20 oranında azaltabilirler. Önlemler, enerjinin verimli kullanımı ile alternatif enerji kaynaklarının kullanımındaki artışları da içermelidir. Ayrıca, günümüzde orman kayıpları önlenerek karbon tutulması artırılabilir.

² 3. Dünya İklim Konferansı 31 Ağustos-4 Eylül 2008 tarihleri arasında İsviçre'nin Cenevre kentinde düzenlenecektir. Konferansın temel teması, iklim tahminleri ve karar alma için bilgidir. Konferansın temel amacı ise, toplumun refahını tehdit eden iklimle ilişkili riskler için küresel eylemi hızlandırmak ve özellikle gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde sürdürülebilir sosyo ekonomik kalkınmanın sağlanması için fırsatlardan yararlanılmasıdır. 3. Dünya İklim Konferansı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız; World Climate Conference-3, Better Climate Information For A Better Future, World Meteorological Organization, Second Announcement, November 2008.

II.2. Rio Konferansı ve BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

II.2.1. Sözleşmenin hazırlanmasında temel tartışmalar

Temel görevi iklim değişikliği ile ilgili bir sözleşme hazırlamak olan Hükümetlerarası Görüşme Komitesi (HGK) Şubat 1991-Mayıs 1992 döneminde beş kez toplanmıştır. Bu toplantılar sırasında 150 ülkeden katılımcılar, yasal bağlayıcılığı olan yükümlülükler, hedefler, karbondioksit emisyonlarının azaltımı için zaman takvimi, finansal mekanizmalar, teknoloji transferi ve gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin "ortak fakat farklılaştırılmış sorumlulukları" konularını görüşmüşlerdir (IISD, 1995a:1).

Sözleşmenin hazırlık aşamasındaki gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında sera gazı salım sınırlandırmalarının miktarının ne kadar olacağı ve hangi ülkelerin bu sınırlandırmaları yapacağı ile gelişmiş ülkelerin iklim değişikliğini önlemeye yönelik faaliyetlerde gelişmekte olan ülkelere yapacağı yardımlarla ilgili bazı tartışmalar yaşanmıştır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin yanısıra iklim değişikliği sonucu deniz seviyesinin yükselmesiyle topraklarının önemli miktarını kaybedecek olan 43 ülkeden oluşan Küçük Ada Devletleri Birliği (AOSIS) ile ekonomileri ağırlıklı olarak fosil yakıt üretimi ve ihracatına bağlı olan 13 ülkenin oluşturduğu Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) ülkeleri arasında da bazı anlaşmazlıklar yaşanmıştır. AOSIS ülkeleri, OPEC ülkelerinin kendileriyle aynı durumda olmadıklarını belirtmişler ve OPEC ülkelerinin risk altında olmadığını, aksine sera gazı salımlarında önemli paya sahip olan petrolü ihraç etmeleri ile sorunun kaynağını oluşturduklarını savunmuşlardır. Ayrıca iklim değişikliği nedeniyle ülke alanlarını kaybetme riskiyle karşı karşıya olduklarını, bu durumda OPEC ülkeleri ile aynı kategoride bulunamayacaklarını belirtmişlerdir. Buna karşılık olarak OPEC ülkeleri ise, ekonomilerinin ağırlıklı olarak petrol ihracatı ve üretimine bağlı olduğunu, salım sınırlandırması ile en önemli geçim kaynaklarının yok olacağını belirterek, bu durumda kendi ülkelerinin de büyük risk altında olduğunu savunmuşlardır (IISD, 1995b:1).

Tüm bu tartışmalar ışığında, BM tarafından iklim değişikliğine neden olan insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan gazların salımlarının sabitlenmesi veya azaltılması amacıyla hazırlanan İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 1992 yılında Rio'da yapılan Rio Konferansı'nda imzaya açılmış ve 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeye 174 ülke ile AB onaylayarak taraf olmuştur (Yıkılmaz, 2003:302).

II.2.2. Sözleşmenin Amacı ve Temel Özellikleri

Sözleşmenin 2. maddesine göre sözleşmenin amacı, atmosferdeki sera gazı birikimlerini, iklim sistemi üzerindeki tehlikeli insan kaynaklı etkiyi

önleyecek bir düzeyde durdurmayı başarmaktır. Sözleşmenin 7. maddesinde ise, Taraflar Konferansı, bu Sözleşmenin en yüksek organı olarak, Sözleşmenin ve Taraflar Konferansının kabul edeceği tüm hukukî belgelerin uygulanmasını düzenli olarak gözden geçirecek ve Sözleşmenin etkili biçimde uygulanmasını teşvik için, yetkisi dâhilindeki gerekli kararları alacaktır ibaresi yer almıştır.

Sözleşme bir uzlaşma metnidir. Anlaşma zorlayıcı değil, cesaretlendirici bir yaklaşımı tercih etmiştir. Katılımı sağlayabilmek için ülkeler lehine ödünler vermiştir. Yumuşak bir yaklaşım beslemiş ve bağlayıcı salım indirim hedeflerinden vazgeçilmiştir (Mazlum, 2008:133).

II.2.3. Sözleşmenin Temel İlkeleri

Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin üç temel ilkesi vardır (UNFCCC, 2003:6). Bunlardan ilki, eşitlik ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklardır.³ İklim değişikliği küresel bir sorundur ve tüm ülkelerin iklim değişikliğine neden olan faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Fakat sanayileşmiş ülkeler sorunun sanayilerinin gelişmiş olması ve çevreye verdikleri zararlar nedeniyle hem nedeni hem de karşı önlemleri alabilecek kaynakları ellerinde bulundurdıklarından çözümü olarak görünmektedirler. Buna karşılık, gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelere oranla iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarından daha ağır biçimde etkilenmektedirler ve bu soruna karşı önlem alma kapasiteleri de daha sınırlıdır. İkincisi, önceden önlem alma yaklaşımıdır. İklim değişikliği konusunda belirsizlik taşıyan birçok nokta karşısında beklemek daha sonraki etkilere karşı önlem alınmasını da zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, iklim değişikliği ile ilgili konularda tüm çevre sorunlarında olduğu gibi önceden bazı etkilerin hesaplanması ve bunlarla ilgili önlemlerin alınması gerekmektedir. Sözleşmenin 3. maddesinde "Ciddî veya önlenemez hasar tehlikesi olan durumlarda, tam bilimsel kesinliğin yokluğu, iklim değişikliğine ilişkin politikalar ve önlemlerin mümkün olduğu kadar etkin maliyetli ve en az harcamayla küresel yarar sağlayacak şekilde olmaları gerektiği de dikkate alınarak, bu önlemlerin ertelenmesine neden olarak kullanılmamalıdır." denmektedir. Üçüncü ve son olarak, kalkınma ile iklim değişikliğinin birbirine bağlı olduğu kabul edilmelidir. Sözleşme, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmayı iklim değişikliği sorununun üstesinden gelecek başarılı politikaların bir parçası olarak görmektedir. Sözleşme, iklim değişikliğiyle ilgili politika ve önlemlerin maliyet etkin olması, başka deyişle mümkün olan en

³ Ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız; Christopher Stone, "Common but Differentiated Responsibilities in International Law", *The American Journal of International Law*, Vol.98, No.2, April 2004, pp.276-301.

fazla küresel yararı en düşük maliyet karşılığı sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır.

II.2.4. Sözleşmenin Yükümlülükleri

Sözleşme farklı yükümlülükler göre devletleri ayırmaktadır (UNFCCC, 2003:5):

Ek-I tarafları 1992 yılında OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) üyesi olan sanayileşmiş ülkeler ile Rusya Federasyonu, Baltık Devletleri ile Orta ve Doğu Avrupa'daki bazı devletler dâhil olmak üzere ekonomileri geçiş sürecinde olan devletleri (EIT tarafları) kapsamaktadır. Yalnızca Ek-I tarafları için geçerli olan temel emisyon yükümlülüğü, bu ülkelerin, 2000 yılında sera gazı emisyon düzeylerini 1990'daki düzeye indirmeleridir. Bunu sağlamak amacıyla bu ülkeler iklim değişikliği ile ilgili yeni politikalar benimsemeli ve gerekli önlemleri almalıdır.

Ek-II tarafları, gelişmekte olan ülkeler dışında kalan, OECD üyesi olan diğer Ek-I taraflarından oluşmaktadır. Sözleşme uyarınca bu ülkeler, gelişmekte olan ülkelere Sözleşme çerçevesinde emisyon azaltma çalışmalarında finansman kaynağı sağlamak ve iklim değişikliğinin olumsuz sonuçlarına uyum sağlamalarında bu ülkelere yardımcı olmakla yükümlüdürler. Bu ülkeler ayrıca çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve bu teknolojilerin gelişmekte olan ülkelere transferi için pratik adımlar atmak zorundadırlar. Ek-II taraflarınca sağlanan finansmanın transferi çoğunlukla Sözleşme'nin kendi finansal mekanizmaları aracılığı ile sağlanmaktadır.⁴

Ekonomileri geçiş sürecindeki ülkeler, Doğu ve Orta Avrupa'daki ülkelerle eski Sovyetler Birliği ülkelerini kapsamaktadır. Bu kategoride toplam 14 ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerde yaşanan ekonomik ve siyasal sorunlar dikkate alınarak, yükümlülüklerini yerine getirmelerinde belirli bir esneklik tanımıştır. Bu kapsamdaki ülkelere bazılarının bu esneklikten, 1990 yılı yerine başka bir yılı temel yıl olarak ve bu sayede ekonomideki son değişikliklerin sera gazı emisyonlarında kendiliğinden meydana getirdiği büyük azalmayı da hesaba katarak yararlanmışlardır. Bu ülkeler, EK-I'de yer almışlar fakat EK-II ülkeleri için getirilen ek yükümlülüklerden sorumlu tutulmamışlardır.

Ek-I Dışı taraflar ise, çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerdir. Sözleşme, gelişmekte olan ülkelere oluşan belirli grupları, iklim değişikliğinin etkilerine özellikle açık ülkeler olarak tanımlanmaktadır. Bunların arasında alçak kıyı alanları olan, çölleşme ve kuraklığa yatkın ülkeler de yer almak-

⁴ Sözleşmenin temel finansal mekanizmaları Küresel Çevre Fonu, Özel İklim Değişikliği Fonu, Uyum Fonu ve En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu'dur.

tadır. Diğer ülkeler ise (örneğin fosil yakıt tüketiminden ve dış ticaretinden sağlanacak gelirlere aşırı bağımlı olanlar) iklim değişikliğine karşı alınacak önlemlerin ekonomik etkilerini daha fazla hissedeceklerdir.

Birleşmiş Milletler tarafından "en az gelişmiş ülkeler (LDC)" olarak adlandırılan kırk sekiz devlet Sözleşme'de özel olarak dikkate alınmıştır. Sözleşmenin 4.9. maddesinde "Taraflar, teknoloji finansmanı ve transferiyle ilgili eylemlerinde, en az gelişmiş ülkelerin özgün ihtiyaç ve durumlarını tümüyle dikkate alacaktır." denilmektedir. Bunun nedeni, söz konusu ülkelerin iklim değişikliğine yanıt verecek ve bunun olumsuz sonuçlarına uyum sağlayacak kapasitelerinin sınırlı olmasıdır. Dolayısıyla taraflardan, finansman ve teknoloji transferi gibi konularda LDC'lerin özel durumunu tam olarak dikkate almaları istenmektedir.

Sözleşme'nin bütün tarafları -taraf olan, kabul eden, onaylayan ya da katılan ülkeler- iklim değişikliği ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmek durumundadırlar. Örneğin bu ülkeler kendi sera gazı emisyonlarıyla ilgili envanterler çıkaracak, Sözleşme'nin yaşama geçirilmesi için attıkları adımlar konusunda rapor (ulusal bildirim olarak adlandırılmaktadır) vereceklerdir. Bu amaçla hazırlanacak ulusal programlarda aşağıda belirtilen noktalar yer alacaktır (UNFCCC, 2003:6):

- İklim değişikliğine yol açan etmenleri azaltacak uygulamalar,
- Çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve transferi çerçevesinde yapılan düzenlemeler,
- Karbon yutaklarının (burada "yutak" saldıklarından daha fazla miktarda sera gazını atmosferden temizleyebilen ormanları ve diğer ekosistemleri tanımlamaktadır) sürdürülebilir biçimde yönetimi için yapılan düzenlemeler,
- İklim değişikliğine uyum sağlamaya yönelik hazırlıklar,
- İklimle ilgili araştırmaları, küresel iklim sistemine ilişkin gözlemleri ve bilgi alışverişini sağlamaya yönelik planlar,
- İklim değişikliği ile ilgili eğitim, öğretim ve halkın bilinçlendirilmesi.

II.3. Kyoto Protokolü

II. 3.1. Kyoto Protokolü Öncesi Dönem -1 ve 2. Taraflar Konferansları

Kyoto Protokolü'nün imzalanmasına kadar olan dönemde üç taraflar konferansı gerçekleştirilmiştir. Bunlardan ilki, 28 Mart-7 Nisan 1995 tarihleri arasında Berlin'de yapılmıştır. Bu konferansın temel amacı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulama koşullarını belirlemektir. Konferansın sonunda Berlin Buyruğu kabul edilmiştir. Berlin Buy-

ruğu ile Sözleşmede yer alan hedeflerin yeterliliği gözden geçirilmiş, uygun politika ve önlemler geliştirmek, belirli süreler için sayısallaştırılmış salım sınırlamaları ve indirim hedefleri belirlemekle sonuçlanacak bir süreç başlamıştır (Mazlum, 2008:136). Berlin Buyruğu sanayileşmiş ülkelere iklim değişikliğinin etkilerini hafifletmek için politika ve önlemlerin hazırlanması çağrısında bulunmuştur (Breidenich ve diğerleri: 1998:325).

Konferansın en önemli noktalarından biri, Bilimsel ve Teknik Öneriler Yardımcı Organı ve Uygulama Yardımcı Organı adında iki organ oluşturulmuş olmasıdır (FCCC/CP/1995/7/Add.1: 21). Bilimsel ve Teknik Öneriler Yardımcı Organının temel görevi, yetkili uluslararası organlar tarafından sağlanan bilimsel, teknik ve teknolojik değerlendirmeler ve bilgiler ile konferansın taraflarının politikalarına dayalı ihtiyaçları arasında bağlantı kurmaktır. (6.a. maddesi) Uygulama Yardımcı Organının görevi ise, konferansın taraflarını desteklemek için konferansın uygulanması konusunda tavsiyelerde bulunmak olarak belirtilmiştir. (6.b. maddesi)

Toplantının diğer bir önemli sonucu ise, 13 no'lu kararla getirilen teknoloji transferidir. Bu madde Gündem 21'in teknoloji, işbirliği ve kapasite geliştirme maddelerine vurgu yaparak, G77 ve Çin'in öncülüğünde başlatılan girişimlerle gelişmekte olan ülkelere teknoloji transferi yapılmasını kabul etmektedir.

Temmuz 1996'da Cenevre'de gerçekleştirilen 2. Taraflar Konferansı'nda Protokol'ün yaşama geçirilmesi yönünde atılan en somut adım 134 ülkenin altında imzasının bulunduğu bir Bakanlar Bildirgesi'nin hazırlanmış olmasıdır. Bakanlar Bildirgesi, eşitlik ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluk ilkelerine vurgu yaparak, EK-I ülkelerinin enerji, ulaşım, endüstri, tarım, ormancılık, atık yönetimi, ekonomik araçlar, kurumlar ve mekanizmalarla ilgili yükümlülüklerinin yerine getirilmesi gereğini belirtmiştir (FCCP/CP/1996/15/Add.1).

II.3.2. Üçüncü Taraflar Konferansı ve Kyoto Protokolünün Hazırlık Süreci

Kyoto Protokolü, Birleşmiş Milletlerin 1997 yılında Japonya'nın Kyoto şehrinde düzenlediği çevre toplantısında katılımcı ülkeler tarafından kabul edilen, iklim değişikliğine karşı mücadelenin en önemli basamaklarından birisidir. Kyoto Protokolü, küresel iklim değişikliği sorununun taraflarını yönetmek ve yönlendirmek için oluşturulmuş uluslararası bir anlaşmadır (Zahran ve diğerleri, 2007:38). Bu protokol, iklim değişikliğine neden olan seragazlarının azaltılmasına yönelik atılan en önemli uluslararası adımdır. Bu protokole göre, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşme-

si'nin EK-I listesinde yer alan ülkelerin, toplam seragazı emisyonlarını 2008-2012 yılları arasında 1990 yılı ölçümlerinin %5 altına indirmeleri gerekmektedir (madde 3-1).

Hükümetler, 1992 yılında Rio Konferansı'nda iklim değişikliğiyle mücadele kararı almışlardır. Bu zirvede seragazı salımlarını sabit hale getirmeyi öngören fakat bağlayıcılığı olmayan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kabul edilmiştir. Kyoto Protokolü de sözü edilen sözleşmenin devamı niteliğinde bir özelliğe sahiptir. Kyoto Protokolü 156 devlet ile Avrupa Birliği tarafından onaylanarak 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Kyoto Protokolü iki açıdan önemlidir. İlk olarak, protokol BMİDÇS'nin aksine bağlayıcı hükümler içermektedir. İkinci olarak, Protokolün EK-B'sinde yer alan taraf ülkelere seragazı salımlarının azaltılması ve iklim değişikliği ile mücadele konusunda bazı yükümlülükler verilmiştir. Protokol iklim politikasının amaçlarını, uygulamaya yönelik yükümlülüklerini belirlemiş, araç ve kurumları tanımlamıştır. Fakat protokolün uygulanmasına ilişkin pek çok sorun daha sonra çözülmek üzere Taraflar Konferans'larına bırakılmıştır (Mazlum, 2008:138).

II. 3.3. Kyoto Protokolü

II.3.3.1. Protokolün Genel Çerçevesi

Kyoto Protokolü'nün de, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin olduğu gibi ekleri bulunmaktadır. Buna göre, Protokolün EK-A listesinde seragazı etkisi yaratan ve azaltılması gereken altı seragazı (karbondioksit, diazotmonoksit, metan, hidroflorokarbonlar, kükürt Heksaflorür ve Perflorokarbonlar) ve bu sera gazlarının kaynaklandığı sektörler (enerji, endüstriyel işlemler, tarım, atık) yer almaktadır. EK-B listesinde ise, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin EK-I listesinde yer alan ülkeler ve seragazı azaltım hedefleri yer almaktadır. Bu azaltımı sağlayabilmeleri için BMİDÇS'nin EK-I listesinde yer alan ülkelerin her birinin sera gazı salımlarını 2008-2012 yılları arasında 1990 yılı seviyesine kıyasla ne oranda azaltacakları ya da arttıracakları Protokolün EK-B'sinde listelenmektedir.

EK-I Ülkeleri, 1992 yılı itibariyle OECD üyesi olan ülkeler⁵ ve Avrupa Birliği ve pazar ekonomisine geçiş sürecindeki ülkelerdir. Bu gruptaki ülke-

⁵ Türkiye BMİDÇS oluşturulurken hem OECD ülkesi olduğundan seragazılarının azaltılması konusunda yükümlü olan EK-I hem de gelişmekte olan ülkelere iklim değişikliği ile mücadele konusunda finansal ve teknolojik yardım sağlamakla yükümlü tutulan EK-II ülkeleri arasında yer almıştır. Kyoto Protokolü'nün imzalanmasından sonra ise, EK-I listesinde olduğu halde EK-

ler, sera gazı salımlarını sınırlandırmak, sera gazı yutaklarını korumak ve geliştirmek, ayrıca iklim değişikliğini önlemek için aldıkları önlemleri ve izledikleri politikaları bildirmek ve mevcut sera gazı salımlarını ve salımlarla ilgili verileri iletmekle yükümlüdürler.

Protokolün EK-II'sinde sözleşmenin imzaya açıldığı 1992 yılı itibariyle OECD üyesi olan ülkeler ve AB Komisyonu yer almaktadır. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin EK-II listesinde yer alan OECD ülkelerinin ise üç temel yükümlülüğü vardır. İlk olarak, bu ülkelerin seragazı emisyonlarını 2000 yılına kadar 1990 yılı seviyesine çekmeleri gerekmektedir. İkinci olarak, bu ülkeler gelişmekte olan EK-I ülkelerine ulusal bildirim hazırlamak için maddi destek sağlamak zorundadır. Ve son olarak, bu ülkelerin iklim değişikliğini önlemeye yönelik çabalarına her türlü desteği vermek gibi birtakım ek yükümlülükleri de vardır.

EK Dışı Ülkeler, sera gazı salımlarını azaltmaya, araştırma ve teknoloji üzerinde işbirliği yapmaya ve sera gazı yutaklarını korumaya teşvik edilmekte ancak belirli bir yükümlülük altına alınmamaktadır. Bu ülkelerin salımları indirme zorunluluğu olmayıp gönüllük esasına göre sera gazlarını azaltmaları öngörülmektedir.

II.3.3.2. Protokolün Kuralları ve Yükümlülükleri

Protokolün 2. maddesinde tıpkı Sözleşme'de olduğu gibi, EK-I'de yer alan gelişmiş ülkelerin sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek amacıyla bazı önlemler alması gerektiği belirtilmiştir. Bu önlemlerden en önemlileri, enerjilerinin etkin biçimde kullanılması, yutak alanlarının korunması, Montreal Protokolü'nde öngörülmemiş sera gazlarının salımının denetim altına alınması, orman alanlarının korunması, sürdürülebilir tarım yöntemlerinin kullanılması, yeni ve sürdürülebilir enerji kaynaklarının geliştirilmesi, sera etkisi yaratan gazların salımını azaltmak üzere ülke içindeki vergilerin, ayrıcalıkların vb. araçların kullanılması, enerji üretiminde, ulaştırmasında, dağıtımında ve atık yönetiminde metan gazına sınırlama getirilmesidir.

Protokolün en etkili düzenlemelerinden biri 3. maddede yer almaktadır. Buna göre, Sözleşme'de Ek-I listesinde gösterilen sanayileşmiş ülkeler, 2008-2012 yılları arasında, karbondioksit, metan, hidroflorokarbon, Perflorokarbon ve Sülfürheksaflorid gaz salımlarını, 1990 düzeyinin en az %5 altına çekeceklerdir. Protokolde, yine 3. maddenin 2. fıkrasında bu ülkelerin 2005 yılına kadar bir ilerleme kaydetmiş olması da beklenmektedir. Burada önem kazanan diğer bir nokta ise, yine aynı maddenin 13. fıkrasında

B listesine girmemiştir. 2001 yılında Marakeş'te toplanan 7. Taraflar Konferansı'nda EK-II'den çıkarıldı ancak Ek-I listesinde yer almaya devam etmiştir.

belirtilen ülkelerin salım sınırlamaları eğer belirtilen miktarların altında ise, bu farkın ilgili tarafın isteği üzerine sonraki yükümlülük dönemlerinde kararlaştırılan miktara eklenecek olmasıdır.

Kyoto Protokolü, Ek-I Tarafları için geçerli olan emisyon hedeflerine ek olarak, bütün Taraflar için geçerli olan bir dizi genel yükümlülüğü de içermektedir. Sözleşme'de yer alan hedefleri yansıtan bu genel yükümlülükler şunlardır:

- İklim değişikliğine yol açan etmenleri azaltacak uygulamalar
- Çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve transferi çerçevesinde yapılan düzenlemeler
- Karbon yutaklarının sürdürülebilir biçimde yönetimi için yapılan düzenlemeler
- İklim değişikliğine uyum sağlamaya yönelik hazırlıklar
- İklim ile ilgili araştırmaları, küresel iklim sistemine ilişkin gözlemleri ve bilgi alışverişini korumaya yönelik planlar
- İklim değişikliği ile ilgili eğitim, öğretim ve halkın bilinçlendirilmesi planları (UNFCCC, 2003:16).

II.3.3.3. Sözleşme ve Protokol Arasındaki Temel Farklar

Sözleşme ve protokol arasında bazı farklar vardır. Sözleşme'de Ek-I taraflarının 2000 yılında sera gazlarının salımlarının 1990 düzeyine indirilmesi hedefi sadece iyi niyet düzeyinde iken (BMİDÇS'de somut sayısal hedefler yer almamaktadır), Protokol'de EK-I tarafları 1. Dönem için (2008-2012) somut sayısal hedefler almaktadır. İkinci fark, hedeflere ulaşılamaması durumundaki yaptırımlar konusundadır. Sözleşmenin yaptırım gücü zayıftır. Protokol'de ise, hedeflere ulaşılamaması halinde sonraki dönemler için ağır yaptırımlar söz konusudur. Üçüncü fark, esneklik kuralları ile ilgilidir. Sözleşmede esneklik kuralları sadece belli ülkeler (piyasa ekonomisine geçiş sürecindeki ülkeler) için geçerli iken, Protokol'de gerekli hazırlıkları tamamlayan tüm ülkeler esneklik düzeneklerinden yararlanabilmektedir. Dördüncü fark, ülkeler arası ayırım kriterindeki farklılıktır. Sözleşme'de ayırım için tek kriter OECD üyeliği ve gelişmişlik derecesidir. Oysa Protokol'de her ülke, görüşmeler yoluyla kendisi için farklı bir konum belirleyebilmektedir. Sözleşme iklim değişikliği sürecinin temel metnidir. Protokol ise, 2005 yılından itibaren 2012 sonrası dönem için geçerlidir. (REC, 2006:57)

II.3.5. Kyoto Protokolü Sonrası Gelişmeler

Protokolün 2005'te yürürlüğe girmesi ile iklim rejiminde yeni bir aşamaya geçilmiştir. Bu aşamada iklim politikasının iki gündemi bu-

lunmaktadır (Mazlum, 2008:142). İlk olarak, protokolün uygulanması ve belirlenen hedeflere en kısa zamanda ulaşılmasıdır. Bunun temel nedeni, sorunun acil önlemler alınmasını gerektirmesidir. İkinci olarak, protokolün kalıcılaştırılması yani 2012 sonrasına aktarılmasıdır.⁶

1997 yılında Kyoto'da düzenlenen üçüncü Taraflar Konferansı'nın ardından, 1998 yılında Buenos Aires'te (COP4), 1999 yılında Bonn'da (COP5), 2000 yılında Lahey'de (COP6), 2001 yılında Bonn'da (COP6+), yine 2001 yılında Marakeş'te (COP7), 2002 yılında Yeni Delhi'de (COP8), 2003 yılında Milano'da (COP9), 2004 yılında Buenos Aires'te (COP10), 2005 yılında Kanada'nın Montreal kentinde (COP11), 2006 yılında Nairobi'de (COP12), 2007 yılında Bali'de (COP13) 2008 yılında Poznan'da (COP14) Taraflar Konferansı düzenlenmiştir. Üçüncü Taraflar Konferansı'nın (COP3) ardından düzenlenen bu konferansların ana gündemi hep, Kyoto Protokolü'ne işlevsellik kazandırmak ve uygulamaya yönelik ayrıntılarını ortaya çıkarmak şeklinde olmuştur. 2009 yılındaki Taraflar Konferansı ise, 30 Kasım-11 Aralık 2009 tarihleri arasında Kopenhag'da düzenlenecektir.

Dördüncü Taraflar Konferansı (1998-Arjantin Buenos Aires) (Buenos Aires Eylem Planı)

Protokolün kabul edilmesinden sonraki ilk taraflar konferansı 2-13 Kasım 1998 tarihinde Arjantin'in Buenos Aires kentinde toplanmıştır. Temel amacı, Kyoto Protokolü'nün uygulamaya ilişkin ayrıntılarını belirlemektir. Dördüncü Taraflar Konferansı'nda görüşülen temel konular, Kyoto mekanizmaları, gelişmekte olan ülkelere ekonomik yardım ve teknoloji transferi, iklim değişikliğine karşı alınacak önlemlerin ekonomik boyutu ve ortak uygulamadır. Dördüncü Taraflar Konferansı'nın temel sonucu, konular hakkında bir çalışma grubu oluşturulup, en fazla iki yıl içerisinde söz konusu konuların çözüme kavuşturulması kararıdır. Bu kararın sonucu olarak da, anlaşma sağlanabilmesi için bir tarih oluşturan "Buenos Aires Eylem Planı" kabul edilmiştir (FCCC/CP/1998/16). Eylem planında ele alınan temel konular Kyoto düzenekleri (Kyoto protokolünün 6., 12. ve 17. maddeleri), arazi kullanımı, arazi kullanım değişikliği ve ormanlardır.

Beşinci Taraflar Konferansı (1999- Almanya Bonn)

Beşinci Taraflar Konferansı, 22 Ekim-5 Kasım 1999 tarihleri arasında Bonn'da yapılmıştır. Bu konferansın amacı, Kyoto Protokolü'nün yaşama geçirilmesine ilişkin ayrıntıları belirlemektir. Bu konferansta Altıncı Taraflar

⁶ Amerika, Japonya, Hindistan, Brezilya, Avrupa Birliği ve Endonezya'nın 2012 sonrası iklim politikaları ile ilgili ülke raporları için bakınız; Agus P. Sari, *Kyoto Protocol: Beyond 2012*, Pelangi Publications, Indonesia, 2004.

Konferansı'nda (COP6) çözüme kavuşturulması öngörülen Buenos Aires Eylem Planı'nda yer alacak konular hakkında anlaşmaya varmak için görüşmeler yapılmıştır. Bu süreçte, sera gazı emisyonlarında en büyük paya sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD), iklim değişikliği ile mücadele konusunda hiçbir çaba göstermemesi protokole Taraf ülkelerin ve kamuoyunun tepkisini çekmiştir.

Altıncı Taraflar Konferansı (2000-Almanya Bonn)

Altıncı Taraflar Konferansı 13-25 Kasım 2000 tarihleri arasında Hollanda'nın Lahey kentinde gerçekleşmiştir. Toplantının amacı, Kyoto Protokolü'nün, gelişmiş ülkelerin sera gazı salımlarını 2008-2012 birinci yükümlülük döneminde 1990 düzeyinin altına indirme yükümlülükleri için gerekli olan uygulama ayrıntılarını oluşturmak ve BMİDÇS'nin yürütülmesinin kuvvetlendirilmesi eylemleri konusunda Taraflar arasında bir anlaşmaya ulaşabilmektir (Türkeş, 2001:9). Bu amaca ulaşabilmek için, Buenos Aires Eylem Planı çerçevesinde sürdürülen çalışmaların sonuçlandırılması gerekmektedir. Ancak, Konferans sırasında gerçekleştirilen BMİDÇS yardımcı organlarının toplantılarında, Eylül 2000'de Lyon'da hazırlanan ve COP6 için kabul edilmiş olan kararları da içeren çok sayıda taslak sonuçlardan, özellikle çok hassas olan konular üzerinde bir anlaşmaya varılamamıştır.

Bunun üzerine, Hollanda Çevre Bakanı Jan Pronk, 23 Kasım günü "Başkanın Notu" olarak adlandırılan temel konularla ilgili kendi görüşlerini içeren bir not dağıtmıştır. Bu notun içeriğinde temel olarak dört konu yer almıştır:

1. Kapasite oluşturma, teknoloji aktarma, iklim değişikliğinin olumsuz etkileri, karşı önlemlerin etkilerine yönelik eylemler, az gelişmiş ülkelerin özel gereksinimleri ve Küresel Çevre Olanığı (GEF) için fon düzenekleri ve kılavuz,

2. Kyoto düzenekleri (TKD proje etkinlikleri, ulusal eylemlerin önceliği, ST kuralları, vb.),

3. Arazi kullanımı, arazi kullanımı değişikliği ve ormancılık konuları (ormanlaşma, yeniden ormanlaşma ve ormansızlaşmanın tanımlanması),

4 Yöntemsel konularla ilgili 5. madde, ulusal bildirimlerle ilgili 7. madde ve ulusal bildirimlerin gözden geçirilmesi ile ilgili 8. madde altındaki, uyumluluk, politikalar ve önlemler ile muhasebe, rapor etme ve gözden geçirme konuları (Türkeş, 2001: 9-10).

Lahey'de yapılan görüşmelerde ABD ve AB arasında bazı konularda anlaşmazlıklar yaşanmıştır. ABD'ye göre, esneklik mekanizmaları özellikle de salım ticareti herhangi bir kurala bağlanmadan sınırsız bir şekilde uygu-

lanmalıdır. AB ise bu görüşe karşı çıkmış ve ABD'nin gerçekleştirmesi gereken salım indiriminin en az yarısını salım ticaret yapmadan yerine getirmesi gerektiğinin savunmuştur. ABD ve Avrupa Birliği arasında bir diğer görüş ayrılığı ise, Protokol hükümlerinin uygulanmasının denetimi konusunda olmuştur. Avrupa Birliği, kurallara aykırı uygulamaların para cezasına çarptırılmasını, ABD ise bunun yerine, Protokol kurallarına uymayan ülkelerin bir sonraki uygulama döneminde daha ağır salım indirimine zorlanmasını savunmaktaydı. Bu görüş ayrılıkları sonucunda, toplantı olumlu bir sonuç alınmadan kapanmak zorunda kalmıştır (Duru, 2001:21).

Altıncı Taraflar Konferansı + (2001-Almanya Bonn)

Yarım kalan görüşmelere 2001 Temmuz'da Bonn'da toplanan COP6-Artı'da devam edilmiştir. Sonucunda, Buenos Aires Eylem Planının uygulanması hakkında Bonn Anlaşması kabul edilmiştir. Bonn'da varılan anlaşmanın COP kararlarına dönüştürülmesi ise, COP7'ye bırakılmıştır (Mazlum, 2008:139).

Bonn Anlaşmaları, temel olarak dört konuya odaklanmıştır (Dessai, 2003:191-192). Bunlardan ilki, üç yeni fonun oluşturulmasıdır. Buenos Aires Eylem Planına dayanılarak Sözleşme ve Protokol altında oluşturulan bu üç yeni fon Özel İklim Değişikliği Fonu, Az Gelişmiş Ülkeler Fonu ve Adaptasyon Fonudur. Adaptasyon Fonu Temiz Gelişme Mekanizması'nın gelir paylaşımı ile yaratılan gelire dayanmaktadır. Az Gelişmiş Ülkeler Fonu az gelişmiş ülkeleri desteklemek için oluşturulmuş bir fondur. Özel İklim Değişikliği Fonu ise, adaptasyon, teknoloji transferi, enerji, ulaşım, endüstri, tarım, ormancılık ve atık yönetimi ile ilgili eylemleri, programları ve önlemleri finanse etmek için oluşturulmuştur (Michaelowa ve diğerleri, 2003:8-9). İkincisi, Kyoto mekanizmalarıdır. Üçüncüsü yutak alanlarıdır. Bu anlaşmalarla, orman alanlarının yönetimi, ekili alanların yönetimi, otlak alanlarının yönetimi ve yeniden bitkilendirme konuları yutak eylemleri listesine alınmıştır. Dördüncü konu, Kyoto Protokolü altındaki uygunlukla ilgili meselelerdir.

Yedinci Taraflar Konferansı (2001-Fas Marakeş)

2001'de Marakeş'te toplanan Yedinci Taraflar Konferansı, protokolün belirleyici aşamalarından biridir. Protokol, devletlerin onayı ve yürürlüğe giriş için hazır hale getirilmiştir. Marakeş Uzlaşmaları olarak anılan kararlarla çözüme kavuşturulan konular arasında esneklik düzeneklerinin kullanımı, yutakların rolü, uyma ve yaptırımlar, gelişmekte olan ülkelerin çabalarını desteklemek üzere oluşturulacak fonlar başta gelmektedir. Marakeş uzlaşmaları iklim rejimine öteki çevre anlaşmalarına kıyasla özgün

bir uygunluk düzeneği kazandırmıştır. Buna göre, birinci yükümlülük döneminde ayrılmış miktarlarını aşan taraflara ikinci yükümlülük döneminde aştıkları miktarlara ek olarak %30 oranında daha düşük salım izni verilecektir. Uygunluk gereklerinin yerine getirmeyen taraflar ayrıca salım ticaretine katılamayacaktır (Mazlum, 2008:140-141).

Marakeş kararlarının rejimin sürekliliği ve etkililiği açısından önem taşıyan başka bileşeni de, Sözleşme ve Protokolün uygulanması amacıyla oluşturulan üç yeni fondur. Bunlar, Özel İklim Değişikliği Fonu ile En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu ve Uyum Fonu'dur. Bu fonlardan ilk ikisi Sözleşme altında, sonuncusu ise, iklim değişikliğinin etkilerine uyum sağlayabilmeleri amacıyla kırılgan gelişmekte olan ülkeler için Kyoto Protokolü altında oluşturulmuştur (Bausch and Meiling, 2006:199). Bu fonlar, ülkeler arasında bir uyum ve uzlaşma sağlanabilmesi amacıyla oluşturulmuşlardır (Sprinz, 2001:3).

Marakeş Uzlaşmaları olarak bilinen belgede yer alan temel kararlar, gelişmekte olan ülkelerde kapasite geliştirme (Karar 2/CP7), ekonomileri geçiş sürecinde olan ülkeler için kapasite geliştirme (Karar 3/CP7), teknoloji geliştirme ve teknoloji transferi (Karar 4/CP7) ile ilgili kararlardır (FCCC/CP/2001/13/Add.1).

Sekizinci Taraflar Konferansı (2002-Hindistan Yeni Delhi)

Sekizinci Taraflar Konferansında bu amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen çalışmaların en önemli sonucu Yeni Delhi Deklarasyonu'nun benimsenmesidir. İklim değişikliği ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili Yeni Delhi Deklarasyonu, BMİDÇS'nin temel hedefini hatırlatarak, gelişmekte olan ülkelerin önceliklerinin göz önüne alınmasını ve bu doğrultuda, kalkınmanın sağlanması ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir. Deklarasyon ayrıca, iklim değişikliği etkilerine karşı hem adaptasyon hem de etkilerin hafifletilmesi gerektiğini belirterek, en az gelişmiş ülkelerin, küçük ada devletlerinin ve Afrika gibi gelişmekte olan ülkelerin, iklim değişikliğinin sonuçlarından en çok etkilenecek olan ülkeler olduklarını belirtmektedir (IISD, 2002:3).

Deklarasyonda dört temel konuya değinilmektedir. Bunlardan ilki, Kyoto Protokolü'nün tüm ülkeler tarafından onaylanmasının sağlanmasıdır. İkinci olarak, ülkelerin iklim değişikliği ile ilgili yükümlülüklerini gerçekleştirmeleri için gerekli politikaları oluşturmalarını ve önlemleri almalarını istemektedir. Üçüncü olarak, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yapacakları mali ve teknolojik yardımlara değinilmektedir. Bu konuda gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere ekonomik kaynak yardımı

ve teknoloji transferi yapması gerekmektedir. Son olarak, enerji politikalarının oluşturulmasında yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmeleri beklenmektedir.

Dokuzuncu Taraflar Konferansı (2003-İtalya Milan)

Dokuzuncu Taraflar Konferansı 1-12 Aralık 2003 tarihleri arasında İtalya'nın Milan kentinde toplanmıştır. Konferansta ele alınan temel konular, Temiz Gelişme Mekanizması altındaki ağaçlandırma ve yeniden ağaçlandırma eylemlerini içeren modeller ve tanımlamalar, toprak kullanımı, toprak kullanım değişiklikleri ve ormancılıkla ilgili iyi uygulama kılavuzu, Özel İklim Değişikliği Fonu ve En Az Gelişmiş Ülkeler Fonudur. (IISD, 2003:1)

Dokuzuncu Taraflar Konferansı'nın temel amacı, iklim değişikliğinin azaltılması konusunda temel seçeneklerin somut bir biçimde belirlenmesidir. Konferansta ayrıca Kyoto mekanizmaları ve bu mekanizmaların daha etkin hale getirilmesi için alınacak önlemler ele alınmıştır. Kyoto Protokolü'nün bir sonraki yükümlülük döneminde gerçekleştirilecek eylemler de konferansın bir diğer önemli konusunu oluşturmaktadır. Bu dönemde ülkelerin yerine getirmesi gereken yükümlülükler belirlenmeye çalışılmış fakat bir sonuca ulaşılamamıştır. Bu nedenle, konuyla ilgili kararların alınması Onuncu Taraflar Konferansı'na bırakılmıştır.

Onuncu Taraflar Konferansı (2004- Arjantin Buenos Aires)

Onuncu Taraflar Konferansı Aralık 2004'te Arjantin'in başkenti Buenos Aires'te gerçekleştirilmiştir. Konferansın konusu, Kyoto mekanizmalarının uygulanmasının etkinleştirilmesi ve Kyoto Protokolü'nün bir sonraki yükümlülük döneminin görüşülmesi olmuştur. Konu ile ilgili gerçekleştirilen yoğun tartışmalar sonucunda, 2005 yılı içerisinde sadece bakanlar düzeyinde delegelerin katılabileceği bir seminer düzenlenmesine ve bu seminerin Kyoto Protokolü'nün bir sonraki yükümlülük dönemi için ülke hedeflerinin belirlenmesinde temel oluşturulmasına karar verilmiştir. (UNFCCC, 2003:17)

Onbirinci Taraflar Konferansı (2005-Kanada Montreal)

Onbirinci Taraflar Konferansı 28 Kasım-9 Aralık 2005 tarihleri arasında Kanada'nın Montreal kentinde toplanmıştır. Bu konferans bünyesinde iki farklı toplantı daha gerçekleştirilmiştir. Bunlar, Yardımcı Organlar Toplantısı 23. Oturumu (SB23) ve 1. Taraflar Buluşmasıdır. (COP/MOP1) Bu konferans sonunda alınan temel kararlar, iklim değişikliğinin etkileri, etkilere karşı duyarlılık ve etkilere uyum konularında 5 yıllık çalışma planı, Temiz Kalkınma Düzenegi İcra Kurulu'na yeni üyelerin seçilmesi, Ortak Yürütme

Projeleri Danışma Kurulu'nun belirlenmesi, Uyum Fonu'nun işleyiş esasları, Ortak Yürütme Projeleri için Uygunluk Komitesi alt birimlerine ilk üyelerin seçilmesi, 2012 sonrası dönemde EK-I ülkelerinin alacağı yeni yükümlülüklerle yönelik Geçici Müzakere Grubu'nun oluşturulması, iklim değişikliği ile mücadelede uzun vadeli diyalog stratejisi çerçeve belgesidir (www.rec.org.tr, COP11 Güncesi, Sayı:1, 28-30 Kasım 2005).

Onikinci Taraflar Konferansı (2006-Nairobi)

Onikinci Taraflar Konferansı ve aynı zamanda Kyoto Protokolü'nün 2. Taraflar buluşması 6-17 Kasım 2006 tarihleri arasında Kenya'nın Nairobi kentinde toplanmıştır. Konferansta ticaret ve ekonomi ile ilgili olan konular öncelikli olarak yer almıştır. Bu konferans, hükümetleri iklim değişikliğinin çevre ve topluluklar üzerindeki etkilerini önlemek için önlem almaya çağırılmış ve bazı taahhütlerde bulunmuştur. Bu taahhütler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde teknoloji transferi ve esneklik mekanizmaları gibi yollarla sürdürülebilir adaptasyonun sağlanmasına yönelik taahhütlerdir (International Trade Union Confederation (ITUC), European Trade Union Confederation (ETUC), Trade Union Advisory Committee to the OECD (TUAC), Trade Union Recommendations to COP12/MOP2, www.global-unions.org/pdf/ohsewpP_8Bg.EN.pdf).

Onüçüncü Taraflar Konferansı (2007-Bali)

Onüçüncü Taraflar Konferansı 3-14 Aralık 2007 tarihleri arasında Endonezya'nın Bali kentinde gerçekleştirilmiştir. Bu konferans, aynı zamanda Kyoto Protokolü'nün 3. Taraflar buluşmasıdır. Konferansta dikkat çeken noktalar, önsöz metninde salım azaltım hedefleri ve yıllarının kelime olarak yer almaması, ancak IPCC 4. Değerlendirme Raporu'nun ilgili bölümlerine dipnot olarak atıfta bulunulması, çalışmanın çerçevesinin savaşım, uyum, teknoloji ve finansman başlıklarıyla belirlenmesi, savaşımın hem "tüm gelişmiş ülkeler" hem de "gelişmekte olan ülkeler" tarafından ulusal koşullar ve teknoloji transferi ve finansman ölçeğinde yürütüleceğinin belirtilmesidir.

Bu konferans kapsamında, Bali Yol Haritası'nın dışında, teknoloji transferi konusu hem Bilimsel ve Teknolojik Tavsiyeler Yardımcı Organu hem de Uygulama Yardımcı Organu gündeminde ele alınmıştır. Konferansta, ülkelerin bu konuda ulusal odak noktası belirlemeleri, GEF'in bu konuda bir çalışma yürütmesi, ormansızlaşmanın engellenmesinin sera gazı salımlarını azaltmada bir rol oynadığının kabul edilmiş ve Bilimsel ve Teknolojik Tavsiyeler Yardımcı Organu'nun bu konuda 2012 sonrasına yönelik bir işleyiş hazırlaması üzerinde durulmuştur. Eğitim, Öğretim ve Kamuoyu

Bilinçlendirme alanlarını tanımlayan 6. madde ile Yeni Delhi Çalışma Programı'nın geliştirilerek 2012'ye kadar uzatılması ve Ek-I ülkelerinin 5. Ulusal Bildirimlerini 1 Ocak 2010 tarihinde Sekretarya'ya sunmaları kabul edilmiştir (www.rec.org.tr, COP13 Güncesi, Sayı:4, 12-15 Aralık 2007).

Diğer yandan, Ek-I Dışı ülkelerin 1990 yılından bu yana ilk defa sera gazı salımlarının azaltılması yönünde bir adım atabileceklerini kabul etmeleri, hatta bu konuda istekli olmaları ise iklim değişikliği müzakerelerinde bir devrim olarak nitelendirilmektedir. Özellikle sürdürülebilir kalkınma ile düşük karbon ekonomisine geçişin gelişmekte olan ülkelerde ilerleyebileceğinin kabul edilmesi, bundan sonra iklim değişikliği alanında tüm dünyada yürütülebilecek çalışmalarda çok büyük bir sıçrama yaratmasına yol açması bakımından konferans büyük bir öneme sahiptir (www.rec.org.tr, COP13 Güncesi, Sayı:4, 12-15 Aralık 2007).

Bali Konferansı, temel olarak dört konuya odaklanmıştır. Bunlar, adaptasyon fonunun yönetimi, gelecek görüşmelerde ormansızlaşmanın önlenmesi için alınacak önlemler, teknoloji transferi ve Temiz Gelişme Mekanizmasıdır. Adaptasyon Fonu 2001 yılında Marakeş'te yapılan Yedinci Taraflar Konferansı sonucunda özellikle az gelişmiş ülkeleri desteklemek için oluşturulmuştur. Bali Konferansı ise, bu fonun nasıl yönetileceği ile ilgili kararların sonuca ulaştırılması açısından önem teşkil etmektedir. Diğer yandan, bu konferans ormansızlaşma ile nasıl başa çıkılabileceğine odaklanmaktadır. Bu nedenle, bir eylem takvimi belirlenmiştir. Bu program "Ormansızlaşma ve Bozulmadan Kaynaklanan Emisyonların Azaltılması" adı altında oluşturulmuştur. Temel amacı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ormansızlaşma ve ormanların bozulmasından kaynaklanan emisyonların hangi yöntemlerle azaltılacağına belirlenmesidir. Teknoloji transferi ise, konferansın bir diğer önemli konusudur. Bali Konferansı'nda teknoloji transferi konusu üç temel nokta üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bunlar, kurumsal düzenlemeler, performans göstergeleri ve finansmandır. Bali Konferansı'nda ele alınan Temiz Gelişme Mekanizması ise, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önem taşıyan bir mekanizmadır. (Clemencon, 2008:81-86)

Ondördüncü Taraflar Konferansı (2008-Polonya Poznan)

Ondördüncü Taraflar Konferansı (COP14) 1-12 Aralık 2008 tarihinde Polonya'nın Poznan kentinde gerçekleştirilmiştir. Bu konferans, aynı zamanda Kyoto Protokolü'nün 4. taraflar buluşmasıdır. Konferansın en önem-

li sonuçları, 2009 yılındaki müzakerelerin çerçevesinin belirlenmesi⁷, tarafların beklentilerini açık bir şekilde ortaya koymaları ve karbon düzenekleri ile ilgili görüşmeler yapılmasıdır (www.rec.org.tr, COP14 Güncesi, Sayı:2, 10-13 Aralık 2008).

II.3.4. Kyoto Mekanizmaları

Protokol, yenilikçi üç düzeneği devreye sokarak bu alanda yeni bir dönem başlatmıştır. Bu üç mekanizma, Ortak Uygulama, Temiz Kalkınma Mekanizması ve Emisyon Ticareti'dir. Bu mekanizmaların temel hedefi, tarafların emisyon azaltma ya da karbon yutaklarını geliştirme girişimlerini, kendi ülkeleri yerine başka yerlerde daha düşük maliyetle gerçekleştirebilmelerine olanak tanıyarak, iklim değişikliğine yol açan etmenleri azaltıcı uygulamalarının daha maliyet etkin hale getirilmesidir. Emisyonların sınırlandırılmasının ya da uzaklaştırma araçlarının yaygınlaştırılmasının maliyeti bölgeden bölgeye değişmekle birlikte, bölgeden bağımsız olarak, bunların atmosfer üzerindeki etkileri aynıdır (UNFCCC, 2003:19).

Bu mekanizmaların gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için önemli avantajları vardır. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler bu mekanizmalar sayesinde iklim değişikliğinin önlenmesi konusundaki çalışmalarını daha düşük maliyetle gerçekleştirebileceklerdir. Protokolde bu mekanizmalarla ilgili ayrıntılı kurallar belirtilmemiştir. Protokolün 6, 12 ve 17. maddelerinde, bu esneklik mekanizmalarla ilgili temel bilgiler verilmiş fakat mekanizmalarla ilgili ayrıntılar açıkça belirtilmemiştir. Bu ayrıntıların belirlenmesi daha sonra yapılacak olan Taraflar Konferans'larına bırakılmıştır. 2001 yılında gerçekleştirilen Yedinci Taraflar Konferansı sonucunda Marakeş Anlaşmaları ile bu konu ile ilgili nihai düzenlemeler yapılmıştır.

Marakeş Anlaşmaları, hükümetlerinin takdir hakkına bağlı olmak üzere, iş çevrelerinin, çevreyle ilgili sivil toplum kuruluşlarının ve diğer tüzel kişiliklerin bu mekanizmalardan herhangi birini ya da üçünü birden kullanmalarına olanak tanımaktadır. Mekanizmalar açıklık ve saydamlığı temel alan kurallarla işletilmektedir. Bu mekanizmaların kullanımını denetleyen organların toplantıları gözlemcilerle açık tutulmaktadır ve gizlilik taşıması gerekmeyen bilgiler internet ve diğer kanallardan kamuoyuna açıklanmaktadır. Ne tür bilgilerin gizli sayılacağıyla ilgili birtakım kurallar geliştirilmiştir. (UNFCCC, 2003:19)

⁷ Onbeşinci Taraflar Konferansı 30 Kasım 2009 tarihinde Kopenhag'da gerçekleştirilecektir. Bu konferans şimdiye kadar gerçekleştirilmiş en büyük ve en geniş katılımlı iklim buluşması olacaktır.

Ortak Yürütme Mekanizması (Joint Implementation): Protokol'de yer alan esneklik mekanizmalarından biri, 6. maddede düzenlenen "Ortak Yürütme" mekanizmasıdır. Bu mekanizma EK-I tarafları arasında gerekli şartların sağlanması koşuluyla, insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının azaltılmasını veya sera gazlarının yutaklar yoluyla uzaklaştırılmasını amaçlayan projeler odaklıdır (Hermann 2005:210). Bu mekanizmaya göre, özel projeler yoluyla emisyon azaltımlarını başaran herhangi bir EK-I tarafı, Emisyon Azaltım Kredisi kazanmakta ve kazandığı bu miktarı toplam azaltım hedefinden düşebilmektedir ([http://unfccc.int /kyoto_protocol/mechanisms/joint_implementation/items/1674.php](http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/joint_implementation/items/1674.php)).

Bu mekanizma, salım azaltmalarının EK-I'deki ülkeler arasında yürütülen ortak projeler yoluyla başaran yetkili yasal bir kuruluşa, fazladan yapılan emisyon indirimlerini başka bir ülkeye aktarma olanağı vermektedir. Buna göre, aktaran tarafın projeye dayalı emisyon indirim birimleri azalırken, emisyon indirim birimlerini kazanan tarafın kendisine ayrılan miktar artmaktadır (Yıkılmaz, 2003:305).

Herhangi bir ortak uygulama projesinin gerçekleştirilmesinin iki yolu bulunmaktadır. Bunlardan birincisinde proje, ev sahibi konumundaki taraf, ilgili tüm şartları yerine getirdiği takdirde uygulanabilir. Bu durumda ev sahibi taraf, projelerde kendi kurallarını uygulayabilir ve ardından bunları yatırımı yapan ülkeye aktarabilir. Diğer uygulamaya ise, ev sahibi tarafın gerekli koşullara sahip olmadığı durumlarda başvurulmaktadır. Bu sayede, herhangi bir ortak uygulama projesi, ev sahibi taraf gerekli koşulları yerine getirilmeden de başlatılabilir. Ancak bunun için en azından ev sahibi ülkenin kendi emisyon envanteri raporlarını düzenli ve sistematik olarak ve zamanında sekreteryaya sunmuş olması gereklidir (UNFCCC, 2003:20).

Temiz Kalkınma Mekanizması (Clean Development Mechanism): Kyoto Protokolü'nde yer alan bir diğer mekanizma ise, 12. madde ile düzenlenen "Temiz Kalkınma Mekanizması"dır ([http://unfccc.int /kyoto_protocol/mechanisms/cdm/items/2718.php](http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/cdm/items/2718.php)). Bu mekanizmaya göre EK-I ülkeleri, EK-I dışı ülkelere hazırlanan projeler çerçevesinde daha gelişmiş teknolojiyi transfer ederek, seragazi emisyonlarında azaltım sağlayacak ve bu sayede Sertifikalandırılmış Emisyon Azaltım Kredisi kazanarak, kazandıkları bu miktarı toplam emisyon azaltım hedefinden düşebilecektir. Diğer bir deyişle bu mekanizma, gelişme yolundaki taraflara ortak projelerden sağlanan onaylanmış emisyon indirimlerini EK-I taraflarına aktarma olanağı vermektedir (Yıkılmaz, 2003:305).

Bu mekanizma EK-I ve EK-I dışı ülkeler arasında uygulanmaktadır. Temel amacı, gelişmekte olan ülkelerin çevreye uygun teknolojiler kulla-

narak iklim değişikliği ile mücadele etmesi ve sürdürülebilir kalkınmayı gerçekleştirmesidir. Marakeş Anlaşmaları ile belirlenen kurallar ekseninde bu mekanizma her iki tarafın onayı ile onaylı emisyon azaltma değerleri, Ek-I taraflarınca kendi emisyon azaltım hedeflerinde kullanılabilir.

Emisyon Ticareti (Emission Trading): Kyoto Protokolü'nün 17. maddesi ile düzenlenmiş olan "Emisyon Ticareti Mekanizması" sürüm hedefi belirlemiş ülkelerin, taahhüt ettikleri indirimi tutturmak için, kendi aralarında emisyon ticareti yapabilmelerine imkân tanımaktadır. Söz konusu madde uyarınca, seragazi emisyonunu belirlenen hedeften daha da fazla miktarda azaltan bir Ek-I ülkesi, bu ek indirimi, başka bir taraf ülkeye satabilmektedir (http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/emissions_trading/items/2731.php).

Son yıllarda ülkelerin karbondioksit salımlarına bakıldığında, emisyon ticareti bağlamında, en büyük alıcılar ABD (eğer Kyoto Protokolü'nü imzalarsa), Japonya ve bazı Avrupa Birliği ülkeleri, en önemli satıcılar ise Rusya, Ukrayna, bazı Doğu Avrupa Ülkeleri ve Kazakistan (eğer Kyoto Protokolü'nü imzalarsa) olacaktır.

SONUÇ VE DEğERLENDİRME

BMİDÇS ve Kyoto Protokolü iklim değişikliği ile mücadele konusunda atılmış iki önemli adım ve uluslararası mekanizma olarak karşımıza çıkmaktadır. Kyoto Protokolü iklim değişikliğine neden olan seragazlarının sınırlandırılması konusunda bağlayıcılığı olması açısından önem arz etmektedir. Diğer yandan, Protokol gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere finansal ve teknolojik yardım yapma yükümlülüğü vermesi açısından da önemlidir. Gelişmekte olan ülkelerde kalkınma çevre korumadan daha önemli görülmekte, ülkeler zaten az olan kaynaklarını kalkınmak için harcama eğilimi göstermektedirler. Bu nedenle, çevrenin korunması konusunda yapacakları eylemler sınırlıdır. Gelişmekte olan ülkeler bu nedenle bu ülkelere yardım etme ve iklim değişikliğinin etkilerine karşı daha güçlü olmaları esasında yükümlü tutulmuştur.

Kyoto Protokolü temel olarak iki konuyla ilgilidir. İlk olarak, OECD ülkelerinin ve Doğu Avrupa ülkelerinin büyük bir kısmı için altı gaz ile ilgili kanunen bağlayıcı emisyon hedefleri getirmiştir ve bu hedefler ilk yükümlülük dönemi olan 2008-2012 zaman diliminde 1990 yılı baz alınarak uygulanacaktır. İkinci olarak, Protokol seragazlarının azaltılması noktasında ülkelere kolaylık tanıyan üç temel mekanizmayı devreye sokmuştur.

Protokol her ne kadar iklim değişikliği ile ilgili bağlayıcı kararlar almış ve bu konuda atılan en önemli uluslararası adımlardan biri olmuşsa da bazı

konularda hala çok yetersizdir. Protokol tüm ülkeler tarafından imzalanmadığı sürece -özellikle de sera gazı salımları çok yüksek olan ABD ve Avustralya- hiçbir anlam ifade etmeyecektir. Yukarıda da belirtildiği üzere, gelişmekte olan ülkelerin kalkınma ihtiyaçları çevre korumanın önüne geçmektedir. Bu ülkeler bir yandan gelişmemiş teknolojiler nedeniyle çevreye büyük zarar verirken diğer yandan da küresel çevre sorunlarından gelişmiş ülkelere oranla fazla etkilenmektedir.

Diğer yandan, Kyoto Protokolü'nün 2. yükümlülük dönemi olan 2012-2020 dönemine ilişkin temel önlemler hala açıklığa kavuşturulamamıştır. Bu dönemde alınacak önlemler henüz netleşmemekle birlikte, sera gazlarının azaltılması gereken sektörler başta sektörlerin ve yükümlülük altına giren ülkeler listesine yeni ülkelerin de eklenmesi, zaten listede yer alan ve belirli yükümlülükleri yerine getirmesi gereken ülkelerin yükümlülüklerinin artırılması gibi konular önem kazanmaktadır. Diğer yandan, Protokol ile getirilen esneklik mekanizmalarının daha etkin kullanımının sağlanması da önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Protokolün 2. yükümlülük dönemi ile ilgili çalışmalar iki şekilde yürütülmektedir. İlki, Özel Çalışma Grubu, ikincisi ise Sözleşme Diyalogu'dur (Duru, 2008:207). Her ikisi de Montreal'de yapılan toplantıda oluşturulmuştur. Özel Çalışma Grubu, Kyoto Protokolü'ne taraf olan özellikle gelişmiş ülkeler için gelecekteki yükümlülükleri tartışmak ve belirlemek için kurulmuştur. Sözleşme Diyalogu ise, Onbirinci Taraflar Konferansı'nda belirlenen dört temel alanla ilgili çalışmalar yapmaktadır. Bu alanlar, kalkınma amaçlarının sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmesi, adaptasyon ile ilgili eylemlerin belirlenmesi, teknolojinin tüm potansiyelinin anlaşılması ve pazara dayalı fırsatların potansiyelinin görülmesidir. (Friends of Earth, 2008:5) Protokolün ikinci yükümlülük döneminin daha olumlu sonuçlar vermesi için bu iki temel mekanizmanın etkili bir çalışma yürütmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, iklim değişikliği acil önlemler alınmasını gerektiren önemli bir çevre sorunudur. Bu nedenle, Sözleşme ve Protokolde belirlenen kuralların ve yükümlülüklerin acilen uygulanması gerekmektedir. Bu da tüm ülkelerin katılımı ve küresel işbirliği ile gerçekleştirilebilecektir.

KAYNAKÇA

Arıkan, Yunus, "İklim Değişikliği ile Savaşım Sürecinde Görüşmeler, Kurumlar ve Türkiye için Öneriler" *Küresel Isınma ve Kyoto Protokolü, İklim Değişikliğinin Bilimsel, Ekonomik ve Politik Analizi*, (Ed: Etem Karakaya), Bağlam Yayınları, Ankara, 2008, s. 225-243.

- Babuş, Deniz, *Küresel Isınma Sorununun Uluslararası Çevre Politikası İçerisinde İrdelenmesi ve Türkiye'nin Yeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana, 2005.
- Bausch, Camilla and Mehling, Michael, "Alive and Kicking: The First Meeting of the Parties to the Kyoto Protocol", *RECIEL*, 15 (2) 2006, pp.193-201.
- Breidenich, Clare ve diğerleri, "The Kyoto Protocol to The United Nations Framework Convention on Climate Change", *The American Journal of International Law*, Vol.92, No.2, April 1992, pp.315-331.
- Clemencon, Raymond, "The Bali Road Map: A First Step on the Difficult Journey to a Post-Kyoto Protocol Agreement", *The Journal of Environment and Development*, Vol.17, No.1, March 2008, pp.70-94.
- Dessai, Suraje ve diğerleri, "International Political History of The Kyoto Protocol: From The Hague to Marrakech and Beyond", *International Review For Environmental Strategies*, Vol.4, No.2, 2003, pp.183-205.
- Duru, Bülent, "Viyana'dan Kyoto'ya İklim Değişikliği Serüveni", *Mülkiye Dergisi*, Eylül-Ekim 2001, Cilt: XXV, s. 301-333.
- Duru, Bülent, "Kyoto Protokolü'nden Halkların Protokolüne: Kyoto Sonrası (2012) için İklim Değişikliği Görüşmeleri", *Mülkiye Dergisi*, Cilt: XXXII, Sayı:259, s.205-214.
- Friends of Earth, *United Nations Framework Convention on Climate Change and Kyoto Protocol: An Introduction*, December 2008.
- International Institute For Sustainable Development, *A Brief History of the Framework Convention on Climate Change*, Earth Negotiations Bulletin, Vol:12, No:12, 28 March 1995a.
- International Institute For Sustainable Development, *INC-11 Highlights Thursday, 16 February 1995*, Earth Negotiations Bulletin, Vol:12, No:10, 17 February 1995b.
- International Institute For Sustainable Development, *Summary of The Eight Conference of The Parties to the UN Framework Convention on Climate Change: 23 October-1 November 2002, 16 February 1995*, Earth Negotiations Bulletin, Vol:12, No:209, 4 November 2002.
- International Institute For Sustainable Development, *Summary of The Ninth Conference of The Parties to the UN Framework Convention on Climate Change: 1-12 December 2003*, Earth Negotiations Bulletin, Vol:12, No:12, 28 March 2003.
- International Trade Union Confederation (ITUC), European Trade Union Confederation (ETUC), Trade Union Advisory Committee to the OECD (TUAC), Trade Union Recommendations to COP12/MOP2, www.global-unions.org/pdf/ohsewpP_8Bg.EN.pdf

- Kaplan, Ayşegül, *Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları*, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları Tezler Dizisi:18, Ankara, 1997.
- Karakaya, Etem ve Özçağ, Mustafa, "Türkiye Açısından Kyoto Protokolü'nün Değerlendirilmesi ve Ayrıştırma Yöntemi ile CO2 Emisyonu Belirleyicilerinin Analizi", VII. ODTÜ Ekonomi Konferansı, 6-9 Eylül 2003, Ankara, s.1-28.
- Mayor, Federico, *Opening Session of the World Climate Conference*, UNESCO, 29 October 1990, Geneva.
- Mazlum, Semra Cerit, "Uluslararası İklim Politikası: Hakkaniyet ve Sürdürülebilirlik Ekseninde Bir Değerlendirme", *Küresel Isınma ve Kyoto Protokolü, İklim Değişikliğinin Bilimsel, Ekonomik ve Politik Analizi*, (Ed: Etem Karakaya), Bağlam Yayınları, Ankara, 2008, s.129-167.
- Michaelowa, Axel ve diğerleri, *Beyond 2012: Evolution of the Kyoto Protocol Regime*, Hamburg Institute of International Economics, Berlin, 2003.
- REC (Bölgesel Çevre Merkezi), *Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü, Metinler ve Temel Bilgiler*, Yayına Hazırlayan: Yunus Arıkan, Ankara, 2006.
- Sari, Agus P., *Kyoto Protocol: Beyond 2012*, Pelangi Publications, Indonesia, 2004.
- Sprinz, Detlef, *Summary Notes of the 7th Conference of the Parties of the UN Framework Convention on Climate Change 29 October-10 November 2001*, Marrakech, Morocco, Potsdam Institute for Climate Impact Research, 27 November 2001.
- Stone, Christopher, "Common but Differentiated Responsibilities in International Law", *The American Journal of International Law*, Vol.98, No.2, April 2004, pp.276-301.
- Türkeş, Murat, "Küresel İklimin Korunması, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Türkiye", *Tesisat Mühendisliği*, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, Süreli Teknik Yayın:61, 2001, s.14-29.
- United Nations General Assembly A/RES/43/53 70. Plenary Meeting, 6 December 1988 www.un.org/documents/ga/res/43/a43r053.htm
- UNFCCC, *İklim Özen Göstermek: İklim Değişikliği Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü için Kılavuz*, İklim Değişikliği Sekreteryası, Bonn, Almanya, 2003.
- World Climate Conference-3, *Better Climate Information For A Better Future*, World Meteorological Organization, Second Announcement, November 2008.
- Yıkılmaz, Necla, *Yeni Dünya Düzeni ve Çevre*, Sosyal Araştırmalar Vakfı, İstanbul, 2003.

Zahran, Sammy ve diğeri, "Ecological Development and Global Climate Change", A Cross-National Study of Kyoto Protocol Ratification", *Society and Natural Resources*, 20, 2007, pp.37-55.

FCCC/CP/1995/7/Add.1

FCCP/CP/1996/15/Add.1

FCCC/CP/1998/16

FCCC/CP/2001/13/Add.1

http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/joint_implementation/items/1674.php

http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/cdm/items/2718.php

http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/emissions_trading/items/2731.php

www.ipcc.ch

www.rec.org.tr, COP11 Güncesi, Sayı:1, 28-30 Kasım 2005.

www.rec.org.tr, COP13 Güncesi, Sayı:4, 12-15 Aralık 2007.

www.rec.org.tr, COP14 Güncesi, Sayı:2, 10-13 Aralık 2008.